


**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**


До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри
—  Ірина ДЕСНОВА
«03» травня 2024 р.

**«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СИТУАЦІЇ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»**

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Практична психологія»
Сухорукової Ангеліни Григоріївни

Науковий керівник:
Стуліка Олена Борисівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології

Рецензент:
Єльчанінова Тетяна Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою 60 Е
Секретар ЕК 
Анастасія ВАГАБОВА
«12» червня 2024 р

Київ – 2024

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ 1 ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ | 6 |
| 1.1. Теорія соціальної ідентичності | 6 |
| 1.2. Груповий фаворитизм в структурі соціальної ідентичності..... | 12 |
| 1.3. Психологічний аналіз феномену толерантності до невизначеності | 17 |
| 1.4. Особливості соціальної поведінки в студентському віці..... | 22 |
| Висновки до розділу 1 | 26 |
| РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА УМОВ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ | 26 |
| 2.1. Обґрунтування методів дослідження | 27 |
| 2.2. Аналіз результатів дослідження | 29 |
| Висновки до розділу 2 | 33 |
| ВИСНОВКИ..... | 34 |
| СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... | 38 |

ВСТУП

Питання формування соціальної ідентичності особистості цікавить психологів вже значний період часу. Відомо, що саме соціум, суспільство, в якому перебуває людина і до якого вона себе відносить формують соціальну ідентичність. Процес формування соціальної ідентичності є складним і завершується у юнацькому віці, коли відбувається становлення Его-ідентичності та групової ідентичності особистості.

Соціальна ідентичність стосується самовідчуття людини на основі її членства в групі. Ця категоризація допомагає спростити соціальне середовище, але також може призвести до стереотипів. Коли люди класифікують себе як членів певної групи, вони приймають ідентичність, пов'язану з цією групою. Вони починають бачити себе в термінах групових характеристик, норм, цінностей і поведінки. Коли люди ідентифікують себе з групою, вони можуть віддавати перевагу своїй групі над іншими. Спільна ідентичність сприяє співпраці та колективним діям.

Хоча теорія соціальної ідентичності дає цінну інформацію, вона не враховує індивідуальні відмінності чи складність людської поведінки. Важливо визнати, що соціальна ідентичність є лише одним з аспектів нашої багатогранної самоконцепції.

На сучасному етапі розвитку України за умов повномасштабної агресії значна кількість юнаків-українців змушена залишити свої домівки та переміститися або на інші частини території України, або за кордон. Вони змушені пристосовуватися до іншого соціуму, що може впливати на формування їх соціальної ідентичності. Тому, ми вважаємо тему кваліфікаційної роботи **“Особливості формування соціальної ідентичності студентської молоді в умовах ситуації невизначеності”** актуальною.

Мета — дослідити особливості формування соціальної ідентичності за умов вимушеного переміщення в студентському віці.

Об'єкт — соціальна ідентичність особистості.

Предмет — процес формування соціальної ідентичності у складних життєвих обставинах.

Гіпотеза - особистісні риси (рівень тривожності та суб'єктивний локус контролю) впливають на формування соціальної ідентичності в ситуації невизначеності.

Об'єкт, предмет та мета дослідження обумовлюють формулювання наступних **завдань** дослідження:

1. Визначити особливості теорії соціальної ідентичності.
2. Проаналізувати феномен толерантності до невизначеності.
3. Охарактеризувати особливості соціальної поведінки в студентському віці.
4. Експериментально дослідити особливості формування соціальної ідентичності за умов вимушеного переміщення в студентському віці.

Задля вирішення поставлених завдань ми використали наступні **методи**: дослідження та аналіз психологічної літератури з проблеми, порівняльний метод, констатувальний експеримент; емпіричні методи дослідження: “Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна, “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С. Ревенко), “Дослідження суб'єктивного локусу контролю Дж. Ротера”.

Теоретично-методологічну основу складають дослідження теорії соціальної ідентичності (Г. Теджфел і Дж. Тернер, С. Райхер, Н. Хопкінс, М. Левін, Р. Ратх); толерантності до невизначеності як психологічного феномена (Т.В.Корнілова, Є.Г.Луковицька, Д.МакЛейн, Є.Н.Осін, М.А. Чумакова та інші); процесів соціалізації й інтеграції, життєвого самовизначення молоді (Л. Сокурянська, Є. Головаха, О. Балакірева, О. Швидка); проблеми життєвого самовизначення, досягнення життєвого успіху (Л. Сохань, Є. Головаха, О. Балакірева, І. Мартинюк).

Апробація

результатів

дослідження

Практична значущість полягає у можливості використання результатів дослідження психологічною спільнотою.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний об'єм 40 сторінок. Робота містить 4 малюнки. Список використаних джерел містить 40 одиниць. Робота має емпіричний характер.

РОЗДІЛ 1 ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

1.1. Теорія соціальної ідентичності

Теорія соціальної ідентичності (Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979) починається з передумови, що індивіди визначають свою власну ідентичність щодо соціальних груп і що така ідентифікація працює для захисту та підтримки самоідентичності. Створення групової ідентичності передбачає як категоризацію «внутрішньої групи» щодо «чужої групи», так і тенденцію сприймати власну групу з позитивним упередженням по відношенню до чужої групи. Результатом є ототожнення з колективною, знеособленою ідентичністю, яка базується на членстві в групі та насичена позитивними аспектами (наприклад, Turner, Hogg, Oakes, Reicher, & Wetherell, 1987).

Це класична соціально-психологічна теорія, яка намагається пояснити міжгруповий конфлікт як функція групового самовизначення. Когнітивне групування передбачає «розсудливу акцентуацію», де когнітивні категорії призводять до посилення помітності відмінних ознак між категоріями, перебільшуючи відмінності категорій. У застосуванні до соціальних груп цей принцип можна використовувати для пояснення упередженого та перебільшеного сприйняття відмінностей між групами. Таджфел (Tajfel 1970; Tajfel, Flament, Billig, & Bundy, 1971; Tajfel & Turner, 1979) використав парадигму мінімальної групи, щоб перевірити цей ефект. Вони розділили людей на дві групи на основі довільних критеріїв і показали, що навіть ця мінімальна групова основа спонукала людей формувати психологічні групи, перебільшуючи позитивні якості власної групи, одночасно перебільшуючи негативні якості зовнішньої групи.

Подальші дослідження намагалися продемонструвати широкий спектр соціально важливих явищ, які є результатом такої категоризації, таких як негативне оцінювання чужої групи (Dovidio, Gaertner, & Validzic, 1998),

стереотипи (Smith, 1999) і неспроможність розподілити ресурси на інших членів групи (Sidanius, Pratto, & Mitchell, 1994).

Однак нові дослідження поставили під сумнів, чи соціальна ідентифікація призводить до деградації поза групою та, як правило, наголошує на позитивному відношенні в групі більше, ніж на деградації поза групою (наприклад, Reynolds, Turner, & Haslam, 2000). Позитивне упередження в групі може пояснити, оскільки учасники групи беруть на себе самостійну роль, де людина визначає себе через групу. Таким чином, порівняння між групами емоційно навантажені та еквівалентні порівнянню «я» з іншими, при цьому групові загрози інтерпретуються як загрози «я» (Сміт, 1999). Тернер (1975) описує відносини в групі-поза групою як такі, що передбачають «змагання за позитивну ідентичність», позагрупові категоризації, стратегічно створені для максимізації самооцінки. Таким чином, поводження з членами позагрупи безпосередньо пов'язане з мотивом захисту або зміцнення себе (Tajfel & Turner, 1979).

Оскільки ефекти соціальної ідентичності базуються на захисті та зміцненні Я-концепції, загроза Я-концепції інтуїтивно пов'язана з найсильнішим ефектом ідентичності. Декілька лабораторних і польових досліджень емпірично підтвердили, що коли групи становлять загрозу одна одній, ефект ідентифікації посилюється. Наприклад, негативні характеристики інших груп можуть бути результатом сприйняття інших груп як конкуруючих за ресурси (наприклад, Cooper & Fazio, 1986) і коли групи розглядають зовнішню групу як історію напружених стосунків (наприклад, Duckitt & Mphuthing, 1998).

Теорія соціальної ідентичності відкрила широкий спектр областей для дослідження щодо структури соціальних ідентичностей, мотивації, що стоять за ідентифікацією, плинності між різними соціальними ідентичностями та впливу ідентичності на окремих осіб, групи, організації та ширші соціальні колективи. У міру того, як ці напрямки досліджень зростали, вони

розгалужувалися на різноманітні теоретичні точки зору, включаючи теорію самокатегоризації, теорію самопідсилення та теорію самоперевірки.

Ці точки зору не завжди збігаються; наприклад, теорія самоперевірки (Swann, 1983) стверджує, що епістемічні мотиви зменшення самоневпевненості є основним мотивом для ідентифікації, так що люди будуть підтримувати навіть негативні соціальні ідентичності, якщо ці ідентичності забезпечують епістемічну стабільність. З іншого боку, теорія самовдосконалення стверджує, що індивіди прагнуть до позитивного «я» і, таким чином, нехтують або недооцінюють негативну інформацію про себе. Обидві ці теорії, хоч і суперечливі, можуть бути витлумачені у світлі перспектив теорії соціальної ідентичності, у яких соціальна ідентичність містить як епістемічний, так і позитивний компонент самооцінки. Подальші дослідження намагалися розрізнити відносні ефекти самовдосконалення та самоперевірки. Крім того, питання соціальної ідентифікації відкрило важливе дослідження того, з якими групами люди ідентифікують себе, коли вони ідентифікують себе з однією групою проти іншої, і як такі ідентифікації є послідовними та стійкими. Оскільки людина може бути членом сім'ї, району, міста, країни тощо, одночасно групи, до яких вона належить, повинні бути доповнені інформацією про те, яка з цих груп є когнітивно важливою в даний момент і чому. Велика кількість досліджень намагалися мати справу з кількома соціальними ідентичностями, якими живуть люди, і тим, як вони психологічно організовують ці ідентичності.

Теорія соціальної ідентичності, запропонована Анрі Таджфелом і Джоном Тернером у 1970-х роках, стверджує, що індивіди отримують частину своєї самосвідомості з їх членства в соціальних групах. Теорія прагне пояснити когнітивні процеси та соціальні умови, що лежать в основі міжгрупової поведінки, особливо пов'язаної з упередженнями, упередженнями та дискримінацією. Tajfel і Turner (1979) припустили, що групи (наприклад, соціальний клас, сім'я, футбольна команда тощо), до яких люди належали, були важливими джерелами гордості та самоповаги.

Групи соціальної ідентичності можуть дати відчуття:

- Приналежність: бути частиною групи може прищепити почуття зв'язку та єдності, даючи людям заспокійливе відчуття, що вони не самотні у своєму досвіді чи поглядах.
- Мета: приналежність до групи часто пов'язана зі спільними цілями чи місіями, які можуть забезпечувати напрямок і мету окремим членам.
- Власна гідність: приєднання до групи може підвищити самооцінку, оскільки люди пишаються досягненнями групи та позитивним іміджем групи.
- Ідентичність: Групи забезпечують основу для розуміння себе в контексті більшої спільноти. Вони можуть допомогти визначити, ким ви є, на основі спільних атрибутів, цінностей або цілей.

Етапи: 1. Соціальна категоризація. Це відноситься до схильності людей класифікувати себе та інших у різні соціальні групи на основі таких ознак, як раса, стать, національність або релігія. Ми класифікуємо об'єкти, щоб зрозуміти їх і ідентифікувати. Подібним чином ми класифікуємо людей (включаючи себе), щоб зрозуміти соціальне середовище. Категоризація допомагає людям спростити соціальне середовище, але також може призвести до стереотипів. Якщо ми можемо віднести людей до категорії, це розповість нам багато про цих людей. Так само ми дізнаємося про себе, знаючи, до яких категорій ми належимо. Ми визначаємо відповідну поведінку, посилаючись на норми груп, до яких ми належимо, але ви можете зробити це, лише якщо можете сказати, хто належить до вашої групи. Індивід може належати до багатьох різних груп.

2. Соціальна ідентифікація. Як тільки люди класифікують себе як членів певної групи, вони приймають ідентичність цієї групи. Це означає, що вони починають бачити себе в термінах групових характеристик і приймають її норми, цінності та поведінку. Якщо, наприклад, ви віднесли себе до категорії студентів, є ймовірність, що ви приймете ідентичність студента і

почнете діяти так, як ви вважаєте, що діють студенти (і відповідатимете нормам групи). Ваша ідентифікація з групою матиме емоційне значення, і ваша самооцінка буде пов'язана з членством у групі.

3. Соціальне порівняння. Після класифікації та ідентифікації з групою люди порівнюють свою групу з іншими. Це порівняння часто є упередженим на користь власної групи, що призводить до внутрішньогрупового фаворитизму. Це має вирішальне значення для розуміння упередженого ставлення, тому що коли дві групи ідентифікують себе як суперників, вони змушені конкурувати, щоб члени підтримували свою самостійність. Повага. Таким чином, конкуренція та ворожнеча між групами — це не лише конкуренція за ресурси, але й результат конкуренції ідентичностей.

4. В групі (ми) і поза групою (вони). У контексті теорії «внутрішня група» відноситься до групи, з якою людина ідентифікує себе, тоді як «позагрупа» стосується груп, з якими вона не ідентифікує себе. Теорія стверджує, що люди мають природну схильність сприймати свою групу в позитивному світлі, водночас нейтрально або навіть негативно ставлячись до чужих, таким чином покращуючи свій образ себе.

5. Позитивна відмінність. Бажання позитивної самооцінки спонукатиме членів групи сприймати себе як позитивно відмінних від відповідних інших груп. Упереджені погляди між культурами можуть призвести до расизму; у своїх крайніх формах расизм може призвести до геноциду.

Наслідки:

1. Груповий фаворитизм: оскільки люди прагнуть позитивної самооцінки, вони схильні віддавати перевагу та просувати свою групу за рахунок інших груп. Це може проявлятися по-різному, від простої переваги до виділення більше ресурсів членам групи.

2. Стереотипи та упередження: класифікуючи людей на групи, існує ризик надмірного підкреслення схожості в групах і відмінностей між ними, що призводить до стереотипів. У поєднанні з природним упередженням щодо власної групи це може сприяти упередженню щодо інших груп.

3. Міжгруповий конфлікт: коли між групами існує конкуренція або передбачувана загроза, або коли ресурси обмежені, динаміка може посилюватися, що призводить до міжгрупової ворожнечі та конфлікту.

4. Зміни в членстві в групі: якщо люди відчують, що їх поточне членство в групі не забезпечує позитивної самооцінки, вони можуть або прагнути підвищити статус своєї поточної групи, або відмовитися від неї на користь іншої групи, яка пропонує більш позитивну ідентичність.

5. Приналежність: бути частиною групи може прищепити почуття зв'язку та єдності, даючи людям заспокійливе відчуття, що вони не самотні у своєму досвіді чи поглядах.

6. Зменшення упередженості: Визнаючи механізми, які призводять до внутрішньогрупових упереджень і позагрупових упереджень, можна розробити втручання для сприяння міжгруповому розумінню та співпраці. Організаційна поведінка: в організаціях розуміння групової динаміки може бути важливим у формуванні команди, вирішенні конфліктів і просуванні корпоративної ідентичності.

7. Політичні та соціальні рухи: теорія може надати уявлення про формування та мобілізацію соціальних або політичних груп, включаючи розуміння факторів, які призводять до радикалізації.

Деперсоналізація також може бути перебільшеною, оскільки члени групи приймають різні думки. Широта теорії та її багатогранність ускладнюють її фальсифікацію. Критики стверджують, що він більше зосереджений на груповому фаворитизмі, ніж на чужому негативі. Останні зміни в підході до соціальної ідентичності спрямовані на вирішення деяких обмежень. Тепер теоретики дотримуються більш тонкої точки зору, визнаючи взаємодію між особистою та соціальною ідентичністю. Я-концепція розглядається як змінна, коли індивіди формують групові норми, і навпаки. Особливість і приналежність визнаються одночасними людськими потребами. Це підштовхнуло дослідження підгруп, девіантності та мотиваційної значущості включення проти диференціації.

1.2. Груповий фаворитизм в структурі соціальної ідентичності

Груповий фаворитизм є центральним аспектом людської поведінки. Люди часто допомагають членам своєї групи більше, ніж членам інших груп. Внутрішньогруповий фаворитизм виникає на основі явних угруповань у реальному світі, таких як етнічна приналежність, релігійність та політична приналежність. Дискримінація на основі групової ідентичності є потужною силою як для добра, так і для зла в людських суспільствах. Тому розуміння еволюційної динаміки групової ідентичності та дискримінації має першочергове значення. Еволюційна теорія ігор пропонує потужну основу для дослідження таких проблем.

Групове упередження є поширеним явищем, але реалізація цього упередження є динамічною та гнучкою. Таким чином, культура та культурна еволюція повинні відігравати важливу роль в еволюції упередженості. Динамічний характер упередженості є результатом складних взаємодій у соціальних мережах, які відіграють центральну роль у людських суспільствах, з генетичними та соціальними компонентами, що впливають на формування мережі. Така мережева динаміка може перетворити вчорашніх союзників на сьогоднішніх конкурентів і згуртувати колишніх ворогів перед обличчям спільної загрози. Це вірно для багатьох суспільств мисливців-збирачів, які характеризуються динамікою поділу-злиття, що свідчить про важливість гнучких груп для ранніх людських суспільств. Групова ідентичність також є гнучкою в сучасному світі.

Таким чином, членство в групі само по собі є властивістю людей, що розвивається. Якщо членство в певній групі пов'язане з певною стратегією, може бути корисно діяти по-різному щодо членів різних груп. Багатогранна, динамічна та емерджентна природа групової ідентичності є центральною для упередженості. Її еволюція, однак, ще не була пояснена, оскільки попередні

моделі враховували або конкуренцію між стабільними фіксованими групами, або апріорне упередження всередині групи для агентів.

Внутрішньогруповий фаворитизм — це модель надання переваги членам своєї групи над членами іншої групи. Це може виражатися в оцінці інших, у розподілі ресурсів і багатьма іншими способами. Цей ефект досліджували багато психологів і пов'язували з багатьма теоріями, пов'язаними з груповими конфліктами та упередженнями. Явище розглядається насамперед з позицій соціальної психології. Дослідження показали, що внутрішньогруповий фаворитизм виникає в результаті формування культурних груп. Ці культурні групи можна розділити на основі, здавалося б, тривіальних спостережуваних рис, але з часом популяції зростають, щоб асоціювати певні риси з певною поведінкою, зростаючи коваріації. Це потім стимулює упередженість у групі.

Двома відомими теоретичними підходами до явища внутрішньогрупового фаворитизму є реалістична теорія конфлікту та теорія соціальної ідентичності. Реалістична теорія конфлікту припускає, що міжгрупова конкуренція, а іноді й міжгруповий конфлікт, виникає, коли дві групи мають протилежні претензії на обмежені ресурси. Навпаки, теорія соціальної ідентичності висуває психологічне спонукання до позитивно відмінних соціальних ідентичностей як загальну першопричину прихильної поведінки в групі.

Теорія реалістичного конфлікту (або реалістичного групового конфлікту) стверджує, що конкуренція між групами за ресурси є причиною упередженості в групі та відповідного негативного ставлення до членів зовнішньої групи. Шериф дійшов висновку, що негативне ставлення до чужих груп виникає, коли групи змагаються за обмежені ресурси. Однак він також висунув теорію про те, що міжгрупові тертя можна зменшити та створити позитивні стосунки, але лише за наявності загальної мети, якої можна досягти лише за умови співпраці двох груп.

Відповідно до теорії соціальної ідентичності, а також теорії управління терором, однією з ключових детермінант групових упереджень є потреба покращити самооцінку. Бажання сприймати себе позитивно переноситься на групу, створюючи тенденцію сприймати свою власну групу в позитивному світлі, а для порівняння — зовнішні групи в негативному світлі. Тобто індивіди знайдуть причину, якою б незначною вона не була, щоб довести собі, чому їх власна група є вищою. Це явище було започатковано та найбільш детально досліджено Анрі Таджфелом, британським соціальним психологом, який досліджував психологічне коріння упереджень у групі та поза групою. Щоб вивчити це в лабораторії, Таджфел і його колеги створили мінімальні групи, які виникають, коли «зовсім незнайомі люди формуються в групи за найтривіальнішими критеріями, які тільки можна уявити». У дослідженнях Таджфела учасники були розділені на групи, підкинувши монету, і кожній групі потім сказали цінувати певний стиль малювання, з яким ніхто з учасників не був знайомий на початку експерименту. Таджфел і його колеги виявили, що — незважаючи на те, що а) учасники не знали один одного, б) їхні групи були абсолютно безглуздими, і в) жоден з учасників не мав жодних уявлень щодо того, який «стиль» їм подобається більше. — учасникам майже завжди «більше подобалися члени їхньої власної групи, і вони оцінювали членів своєї групи як більш приємних людей». Маючи більш позитивне враження про людей у групі, люди можуть підвищити власну самооцінку як членів цієї групи.

Відповідно до теорії соціальної ідентичності, важливий компонент Я-концепції походить від приналежності до соціальних груп і категорій. Коли люди визначають і оцінюють себе в термінах соціальної категорії, що включає себе (наприклад, стать, клас, команда), у гру вступають два процеси: (1) категоризація, яка перцептивно підкреслює відмінності між внутрішньою групою та сторонньою групою, і подібності між членами групи (включаючи себе) за стереотипними параметрами; та (2) самозміцнення, яке, оскільки Я-концепція визначається в термінах членства в групі, прагне поведінково та

перцептивно надавати перевагу своїй групі над чужою. Соціальні ідентичності когнітивно представлені як прототипи групи, які описують і приписують переконання, ставлення, почуття та поведінку, які оптимізують баланс між мінімізацією внутрішньогрупових відмінностей і максимізацією міжгрупових відмінностей.

Якщо говорити точніше, згідно з теорією соціальної ідентичності, існує континуум між змінами особистісної та соціальної ідентичності вздовж цього континууму, що визначає ступінь впливу групових або особистих характеристик на почуття та дії людини. Якщо конкретна соціальна ідентичність є основною основою для самоконцепції, тоді я асимілюється зі сприйнятим у групі прототипом, який можна розглядати як набір усвідомлених у групі норм, таких як самосприйняття, переконання, ставлення, почуття і поведінка визначаються в термінах прототипу групи. Таким чином, соціальні ідентичності повинні впливати на поведінку через посередницьку роль групових норм. Люди з більшою ймовірністю будуть брати участь у певній поведінці, якщо вона відповідає нормам поведінково-релевантної приналежності до групи, особливо якщо ідентичність є ваговою основою для самовизначення. Якщо членство в групі не помітно, то поведінка та почуття людей повинні відповідати їхнім власним особистим та ідіосинкразичним характеристикам, а не груповим нормам.

З іншого боку, теорія самоідентичності передбачає, що Я часто є відображенням очікуваних норм і практик у соціальній ролі людини. У центрі цього є положення про те, що особистість складається з багатогранних і диференційованих компонентів, які існують організовано заради виконання ролей у суспільстві. Люди можуть створити для себе ідентичність, лише спілкуючись з іншими, і часто ролі, які вони виконують, відрізняються від однієї групи до іншої. Ці різні ролі та посади, які люди займають, є результатом їх взаємодії з іншими і називаються рольовими ідентичностями. Рольові ідентичності можуть бути самоусвідомленими або можуть бути такими фактами, як мати, соціальний працівник або донор крові. Рольова

ідентичність спонукає людей діяти певним чином через передбачувані очікування щодо ролей. Оскільки відповідність очікуванням, пов'язана з цією роллю, приносить задоволення, за нездатністю виглядати відповідною своїй ідентичності, як це визначено суспільними нормами, часто криється страждання. Існує також існуюча ієрархія важливості для ролей, які люди беруть на себе, і відповідно до ієрархічного положення ролей люди стають більш репрезентативними для ролей, які стоять вище в ієрархії, відповідно до них.

Визначність ідентичності, ймовірність використання рольової ідентичності в різних ситуаціях, є результатом того, що рольова ідентичність розміщена в ієрархічному порядку від людини до людини. Люди, які займають однакові ролі, можуть діяти по-різному, оскільки одні ролі цінуються вище за інші. Наприклад, працююча мати може мати менше часу, щоб проводити з дитиною, на відміну від матері, яка не працює. Поведінка відображає ідентичності, які утримуються людьми вище в ієрархії, тому люди діють відповідно до власної гідності та сенсу відповідно до цих ієрархій. Хтось, хто вважає себе кращим психологом, ніж лінгвістом, виявить, що хоча він може стати конкурентоспроможним, коли зустрінеться з іншою людиною, яка краща за нього в психології, йому буде байдуже під час спілкування з кимось, хто набагато краще вміє бути лінгвістом, ніж він. Подібним чином ця помітність впливає на соціальні відносини. Самоідентичність часто поміщає індивідів у соціальні контексти, і прихильність до ролі в цьому контексті стає великою частиною втілення ідеї про себе. Він також знаходить людей, які більше співвідносяться з іншими, які займають подібні ролі на вершині своєї ієрархії. Оскільки люди мають уявлення про себе, які є похідними від ролі, яку вони визначають для себе в контексті групи, залишаючись у своїх ролях, міжгрупові подібності підкреслюються, а міжгрупові відмінності зменшуються.

1.3. Психологічний аналіз феномену толерантності до невизначеності

Нетерпимість до невизначеності була визначена як «диспозиційна характеристика, яка є результатом набору негативних переконань щодо невизначеності та її наслідків і включає в себе схильність негативно реагувати на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях на невизначені ситуації та події» (Buhr & Dugas, 2009). Конструкція була пов'язана переважно (концептуально та емпірично) з генералізованим тривожним розладом (ГТР) (Dugas, Freeston, & Ladouceur, 1997) та обсесивно-компульсивним розладом (Lind & Boschen, 2009; Steketee, Frost, & Cohen, 1998).

Основною ознакою ГТР є надмірне та неконтрольоване занепокоєння щодо майбутніх подій та результатів (Борковец, 2002). Занепокоєння може служити емпіричною функцією уникнення (Borkovec, 1994; Borkovec, Ray, & Stober, 1998), оскільки залучення до занепокоєння зменшує тривожне збудження, пов'язане з побоюваними потенційними наслідками; таким чином, занепокоєння принаймні частково підтримується через негативне підкріплення. Крім того, люди, які надмірно хвилюються, повідомляють, що хвилювання допомагає їм вирішити проблеми, підготуватися до потенційних результатів, запобігти негативним результатам і мінімізувати емоційні реакції на негативні результати (Borkovec, Hazlett-Stevens, & Diaz, 1999; Freeston, Rhéaume, Letarte, Dugas). & Ladouceur, 1994). Тому вважається, що хвилювання зменшує страждання через невизначеність і пов'язані з нею афекти (Greco & Roger, 2003) і збільшує, принаймні сприйняття, контроль над майбутніми результатами. Оскільки потенційні катастрофічні наслідки є відносно низькими базовими подіями, люди часто пояснюють їх відсутність профілактичним занепокоєнням, однак невизначеність залишається, а процеси занепокоєння посилюються, оскільки втрачаються можливості для скасування підтвердження.

Бути толерантним до невизначеності означає адаптуватися до змін і бути в порядку, не знаючи, що буде далі. Ви можете навчитися приймати невизначеність, передбачаючи тригери та мирячись із відсутністю контролю над речами. Хоча деякі люди добре справляються з тим, що не знають, чого очікувати, іншим важко впоратися з невизначеністю. Тоді більшість людей просто потрапляє десь уздовж спектру, більш-менш терплячи невизначеність залежно від ситуації.

Постійна нетерпимість до невизначеності часто лежить в основі тривоги і може спонукати до уникаючої поведінки. Як люди, ми налаштовані рухатися до задоволення та уникати болю. Ми робимо це багатьма способами, зокрема за допомогою п'яти основних типів уникнення.

Уникання є частиною життя. Бувають випадки, коли ви уникаєте людей, місць або речей, тому що вже знаєте, як обернеться ситуація.

У своїй книзі «Розум і емоції: універсальне лікування емоційних розладів» автор і професор Метью Маккей, доктор філософії, описує п'ять типів уникнення:

1. Уникнення ситуації. Це найпоширеніший тип уникнення. Уникнення ситуацій означає тримання подалі від людей, місць, речей або дій, які здаються вам активними. Це формальний симптом посттравматичного стресового розладу (ПТСР), як ветеран, який уникає виходу на вулицю під час святкового феєрверку, або людина, яка пережила масову стрілянину, яка уникає багатолюдних громадських місць.

2. Когнітивне уникнення. Цей тип уникнення є внутрішньою роботою. Когнітивне уникнення означає активне відволікання від тривожних думок або спогадів. Це може включати свідоме твердження собі: «Не думай про ці речі». Це також може мати форму відволікання, дисоціації, фантазування або навіть токсичного позитивного настрою. У деяких випадках це також може мати форму хронічного занепокоєння або нав'язливих думок. Ви можете виявити, що постійно готуєтеся до «що, якби», переглядаючи певні деталі,

плани чи сценарії у своїй голові в надії, що це захистить вас від майбутніх катастроф чи розчарувань.

3. Захисне уникнення. Захисне уникнення стосується дій у вашому фізичному середовищі, які допомагають вам почуватися безпечніше у вашому внутрішньому світі, зокрема: компульсивне очищення, ритуали, які посилюють ваше відчуття безпеки, зберігання талісманів або талісманів. Така поведінка зазвичай пов'язана з obsесивно-компульсивним розладом спектру, як-от підрахунок предметів, прання речей або багаторазова перевірка замків. Подібні захисні ритуали також можна дотримуватися при розладах харчової поведінки, наприклад щоразу готувати харчові інгредієнти в певному порядку. «Перфекціонізм і надмірна підготовка до занять або роботи також можуть бути формою захисного уникнення. І навпаки, ви можете спробувати уникнути ризику, відкладаючи завдання чи подію, яких ви боїтеся», — пише Маккей.

4. Соматичне уникнення означає уникнення ситуацій, які викликають фізичну реакцію, подібну до тривоги або реакції на стрес. «Швидке, прискорене серцебиття та відчуття поколювання в кінцівках існують як певна форма соматичного переживання, яке багато людей асоціюють з панікою, страхом або хворобливими станами, які лякають», — пояснює Веттер. «Тому люди, які уникають таких типів соматичних реакцій, також будуть прагнути уникати дій або ситуацій, які викликають такі реакції, наприклад, американських гірок, гострих поїздок і невизначених ситуацій».

5. Уникнення підміни може формуватися як внутрішньо, так і зовнішньо. Внутрішньо це може виглядати як заміна певних почуттів, наприклад смутку чи горя, на щось, що здається вам більш прийнятним, наприклад гнів. Зовні це може виглядати як покладатися на якусь милицю, щоб впоратися з емоційним болем, як-от алкоголь, їжа, наркотики, секс або щось інше, що дає тимчасовий перепочинок від неприємних емоцій. Це загальна риса розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин. «Культивування загального відчуття заціпеніння може служити тій же меті. І

деякі люди звертаються до азартних ігор, ризикованої поведінки, відеоігор чи інтернет-порно як способу замінити або приховати хворобливі почуття, яких вони хочуть уникнути», – пише Маккей.

Але якщо певна поведінка заважає вашому особистому зростанню, вам може бути корисно визначити свої стратегії уникнення та вжити заходів для їх подолання. Усвідомлення часто може бути першим кроком у цьому процесі. Навчившись визнавати, що ви перебуваєте в безпеці, наприклад, навіть коли все непевно, це може допомогти вам зменшити страждання та справлятися з повсякденними труднощами.

У 2019 році Herbert & Dugas опублікували оновлення когнітивно-поведінкової моделі генералізованого тривожного розладу, яка тепер називається когнітивно-поведінковою моделлю нетерпимості до невизначеності. Пропонується, що «нова модель була потрібна для прояснення тісного зв'язку між станом невизначеності, переконаннями чи інтерпретацією невизначеності та симптомами тривоги». Замість того, щоб зосереджуватися на оцінці занепокоєння, ця оновлена концептуалізація відводить центральне місце переконанням клієнта щодо невизначеності. Таким чином, можна подумати про модель оцінки – зі схожістю з когнітивно-поведінковими моделями ОКР і паніки – де переконання щодо вторгнень і тілесних відчуттів є центральними для відповідних циклів підтримки.

Компоненти когнітивно-поведінкової моделі нетерпимості до невизначеності включають:

Тригери та стан невизначеності. Невизначеність визначається як стан незнання або невпевненості. Герберт і Дугас вважають, що тригерами невизначеності є ситуації, які містять елементи двозначності, новизни або непередбачуваності.

Катастрофічні переконання про невизначеність. Центральним у моделі є те, як людина оцінює невизначеність. Враховуючи певний тригер, хтось із високим рівнем може оцінити невизначеність як «Якщо я не впевнений, я не повинен цього робити», тоді як хтось із низьким рівнем може оцінити

невизначеність як «Якщо я не впевнений, це означає, що я чогось навчаюся». Розрізняють (нормальну) перевагу визначеності та катастрофічно негативні переконання щодо невизначеності, наявні у людей, які страждають на ГТР.

Емоційні, когнітивні та поведінкові наслідки. Наслідки негативних уявлень про невизначеність описані в моделі як: відчуття тривоги, занепокоєння щодо потенційних наслідків і безпечна поведінка, спрямована на зменшення негативних наслідків.

Взаємодії між компонентами. Нетерпимість до невизначеності описується як процес, який «працює у фоновому режимі» і взаємодіє з усіма компонентами моделі. Наприклад, люди з високим рівнем більш схильні виявляти новизну, двозначність і непередбачуваність у ситуаціях. Після виявлення стан невизначеності з більшою ймовірністю буде активовано та призведе до того, що людина матиме катастрофічні переконання щодо невизначеності. Модель припускає, що типові способи безпечної поведінки при ГТР, такі як уникнення або спроби зібрати інформацію (і таким чином зменшити невизначеність), зменшують схильність людини до невизначеності та толерантність до неї, таким чином зберігаючи цикл.

1.4. Особливості соціальної поведінки в студентському віці

Соціальна поведінка - це діяльність індивіда, яка кваліфікує, модифікує або іншим чином змінює вчинок іншого індивіда. Соціальна поведінка стимулюється суспільством, яке знову стимулює інших членів групи чи суспільства. Будь-яка дія, яка зазнала впливу суспільства і також впливає на суспільство, називається соціальною дією. Будь-яка поведінка особи, на яку суспільство не вплинуло або не модифікувалося і яка сама по собі не кваліфікує, не змінює чи стимулює членів суспільства, не є соціальною поведінкою.

Культурні впливи, що виникають внаслідок існування організованих суспільств, соціальні впливи первинних груп, таких як сім'я в суспільстві, та впливи навколишнього середовища, опосередковані фізичними властивостями соціального середовища, загалом є основою соціальної поведінки. Вищевказані чинники роблять особистість істотно людиною в її поведінці і відрізняють її від тварин.

Культура є найважливішою рисою будь-якого суспільства. Антропологічні дослідження показують, що поведінка людини сильно змінюється в різних соціальних умовах. Тому антропологи вважають, що не існує такого поняття, як універсальна людська природа, заснована лише на спадкових рисах. Незважаючи на те, що культурні відмінності по-різному впливають на мотиви, переконання, цінності, інтереси та ставлення людей у різних групах, вони також показують, що все ж є деякі спільні характеристики людей, такі як базові первинні потяги, потреба в теплі, стимуляції, допомозі, притулку та комфорт.

Потреба в безпеці, приналежності, підтримці самоповаги, соціальному схваленні, владі, престижі та визнанні, хоча вони відчуються або виражаються по-різному в різних суспільствах і культурах, в основному є спільними для всіх людей. Однак механізми задоволення цих загальних

базових потреб відрізняються від культури до культури, а тому й соціальна поведінка відповідно змінюється.

Соціальна поведінка буває двох типів:

Відверта соціальна поведінка. Коли дві людини починають голосно розмовляти одна з одною і демонструють якусь явну чи мускулінну поведінку, це є випадком відкритої соціальної поведінки.

Символічна соціальна поведінка. Мова є символічним соціальним вираженням. Окремий вірш, опублікований у журналі, на який люди реагують, є випадком символічного соціального акту. Так само певний вираз обличчя, якщо на нього реагує конкретна особа, називається символічною поведінкою, оскільки інша особа, для якої він призначений, розуміє його значення.

Соціальну поведінку також можна класифікувати як:

1. Лінійна соціальна поведінка. Соціальна поведінка є лінійною, коли діяльність виконується систематично і безпосередньо. Соціальні традиції та звичаї, які передаються з покоління в покоління і яким підкоряються члени, є прикладами лінійної соціальної поведінки.

2. Циркулярна соціальна поведінка. Кругова соціальна поведінка рухається по колу замість того, щоб рухатися прямо в одній лінії. Обговорення в студентській вітальні, в лазні або на уроках є прикладом кругової соціальної поведінки. У циркулярній соціальній поведінці дискусія чи розмова протікає циркулярно. Соціальний стимул, який стимулює соціальну поведінку, може бути прямим або сприяючим. Якщо соціальний стимул утримує фокус уваги та зберігає виключний контроль над кінцевим загальним шляхом реакції, це прямий стимул, тобто він впливає безпосередньо з об'єкта стимулювання.

Кожна людина в суспільстві намагається адаптувати себе з соціальним середовищем. Це називається самоприйняття соціальної поведінки. Беріть приклад з учителя й учнів чи батька й сина. Один керує, а інший підлаштовується під нього. Батько каже «не кури», і син кидає палити. Тут

батько контролює, а син усиновлює. Чоловік, якого контролюють в одній ситуації, може демонструвати контрольну поведінку в іншій ситуації. У тваринному світі більша і сильніша тварина контролює слабких.

В даний час тема скупченості привернула увагу багатьох соціальних психологів з огляду на її важливість у сучасному суспільстві, де зростання населення стало справжньою проблемою. Населення зростає тривожним чином, а доступний простір зменшується. Отже, занадто багато людей повинні розміститися в занадто малому просторі в сучасну епоху.

Також спостерігається позитивна кореляція між щільністю населення та соціальними проблемами. Звичайно, перед тим, як зробити такий висновок, необхідно проконтролювати такі змінні, як соціальний статус та економічні умови. Стимуляція підсилює відчуття ідентичності, оскільки забезпечує кожному індивідууму місце, яке відрізняє його від інших членів групи.

Деякі особливості соціальної поведінки молоді:

Самотність є серйозною проблемою як для підлітків, так і для молоді. Дослідження показують, що підлітки відчувають самотність частіше та сильніше, ніж люди старшого віку.

До факторів ризику мимовільної самотності належать:

Соціальні зміни: перехід від одного етапу життя до іншого може призвести до відчуття ізоляції.

Відсутність соціальних контактів: відсутність з ким дотягнутися сприяє самотності.

Негативні емоції: Емоційний стрес може посилити почуття самотності.

Колишній руйнівний досвід: минулий негативний досвід може вплинути на соціальні зв'язки.

Стратегії подолання та профілактичні заходи є важливими для вирішення проблеми самотності в цій віковій групі.

Різниця в досвіді молодих дорослих. Молоді дорослі демонструють різноманітну поведінку через зміну соціальних відносин. Освіта більше не відіграє центральної ролі, що призводить до різноманітного досвіду.

Особисті якості, такі як соціальні навички, страх перед соціальними ситуаціями та різні хобі, сприяють самотності.

Юність (18–24 роки) є критичним періодом для когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Більшість психічних розладів виникають до 25 років. Заохочення поведінки, спрямованої на пошук допомоги, під час цієї фази має вирішальне значення для загального благополуччя.

Потреба у стосунках і розвитку особистості. Підлітки та молоді люди мають більшу потребу у стосунках та розвитку особистості порівняно з дорослими. Вони активно шукають зв'язків, розкривають інформацію та змінюють налаштування конфіденційності, щоб орієнтуватися у своєму соціальному світі.

Висновки до розділу 1

Соціальна ідентичність — частина особистості, яка визначається приналежністю до групи. Теорія соціальної ідентичності описує умови, за яких соціальна ідентичність стає важливішою за ідентичність людини як особистості. Теорія також визначає способи, якими соціальна ідентичність може впливати на міжгрупову поведінку. Теорія соціальної ідентичності побудована на трьох ключових когнітивних компонентах: соціальній категоризації, соціальній ідентифікації та соціальному порівнянні.

Нетерпимість до невизначеності відноситься до диспозиційної характеристики, яка є результатом набору негативних переконань щодо невизначеності та її наслідків. Люди, як правило, негативно реагують на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях на невизначені ситуації та події.

Соціальна поведінка - це діяльність індивіда, яка кваліфікує, модифікує або іншим чином змінює вчинок іншого індивіда. Соціальна поведінка стимулюється суспільством, яке знову стимулює інших членів групи чи суспільства.

РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА УМОВ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ В СТУДЕНТСЬКОМУ ВІСІ

2.1. Обґрунтування методів дослідження

З метою вирішення завдань дослідження нами були обрані наступні методики: “Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна, “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С. Ревенко), “Дослідження суб’єктивного локусу контролю Дж. Ротера”. Надамо характеристику кожної із обраних методик.

Методика “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С.Ревенко) є цікавим дослідженням (<https://www.researchgate.net/publication/340652512>). Ця методика призначена для визначення рівня особистісної та соціальної ідентичності людини. Особистісна ідентичність - це самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних і моральних рис індивіда. Особистісна ідентичність включає у себе уявлення про себе, внутрішній світ, здоров’я та інші аспекти, які формують наше “Я”. Соціальна ідентичність - це самовизначення в термінах віднесення себе до певної соціальної групи. Наприклад, це може бути відчуття належності до певної професійної спільноти, сім’ї, культурної групи тощо. Методика включає опитувальник, який дозволяє визначити рівень особистісної та соціальної ідентичності. Опитувальник містить вісім позицій, які охоплюють різні аспекти ідентичності:

1.Служба: Чітке уявлення про суть роботи та її мету.

2.Матеріальне становище: Уявлення про свій нинішній матеріальний стан.

3.Внутрішній світ: Постійний розвиток себе різними способами.

4.Здоров’я: Задоволеність станом здоров’я.

5.Сім’я: Відносини з родиною.

6.Оточуючі: Взаємодія з оточуючими людьми.

7.Майбутнє: Плани та очікування на майбутнє.

8. Суспільство: Сприйняття себе в контексті суспільства.

Кожній позиції відповідають 12 тверджень, і позитивні відповіді оцінюються в балах. Позитивні відповіді підвищують показник особистісної та соціальної ідентичності.

Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна. Тест є надійним джерелом інформації про самооцінку людиною рівня своєї тривожності в даний момент (реактивна тривожність) і особистісної тривожності (як стійкої характеристики людини). Розроблено Ч. Д. Спилбергером (США) і адаптована Ю. Л. Ханіним. Особистісна тривожність характеризує стійку схильність сприймати велике коло ситуацій як загрозові, реагувати на такі ситуації станом тривоги. Реактивна тривожність характеризується напругою, неспокоєм, нервозністю. Дуже висока реактивна тривожність викликає порушення уваги, іноді порушення тонкої координації. Дуже висока особистісна тривожність прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і психосоматичними захворюваннями. Але тривожність спочатку не є негативною рисою. Певний рівень тривожності - природна і обов'язкова особливість активної особистості. При цьому існує оптимальний індивідуальний рівень "корисної тривоги". Шкала самооцінки складається з 2 частин, що роздільно оцінюють реактивну (РТ, вислови № 1-20) і особистісну (ЛТ, вислови № 21-40) тривожність. Для інтерпретації орієнтовані оцінки: результатів використовуються такі 0-30 балів – низький рівень тривожності; 31-45 балів – помірний рівень тривожності; вище 45 балів – високий рівень тривожності.

«Дослідження суб'єктивного локус контролю Дж. Ротера» (адаптація Є.Ф. Басіна) діагностує локалізацію контролю над значущими подіями, в інших словах — рівень особистої відповідальності (Опитувальник Роттера - ПСИХОЛОГІС (psychologis.com.ua)). В основі його лежить розрізнення двох локусів контролю - інтернального і екстернального і, відповідно, двох типів людей - інтерналів і екстерналів.

Методика дозволяє визначити рівень сформованості суб'єктивного локусу контролю. Містить 7 шкал: шкала загальної інтернальності, шкала інтернальності у сфері досягнень, шкала невдач у сфері невдач, шкала інтернальності в сімейних стосунках, шкала інтернальності у сфері виробничих відносин, шкала інтернальності у сфері міжособистісних стосунків, шкала інтернальності в ставленні до здоров'я і хвороб.

Інтернальний тип. Людина вважає, що події, які відбуваються з нею, залежать насамперед від її особистісних якостей (компетентності, цілеспрямованості, рівня здібностей тощо) і є закономірними наслідками її власної діяльності.

Екстернальний тип. Людина переконана, що її успіхи і невдачі залежать насамперед від зовнішніх обставин - умов навколишнього середовища, дій інших людей, випадковості, везіння чи невезіння і тощо. Будь-який індивід займає певну позицію на континуумі, що задається цими полярними локусами контролю.

2.2. Аналіз результатів дослідження

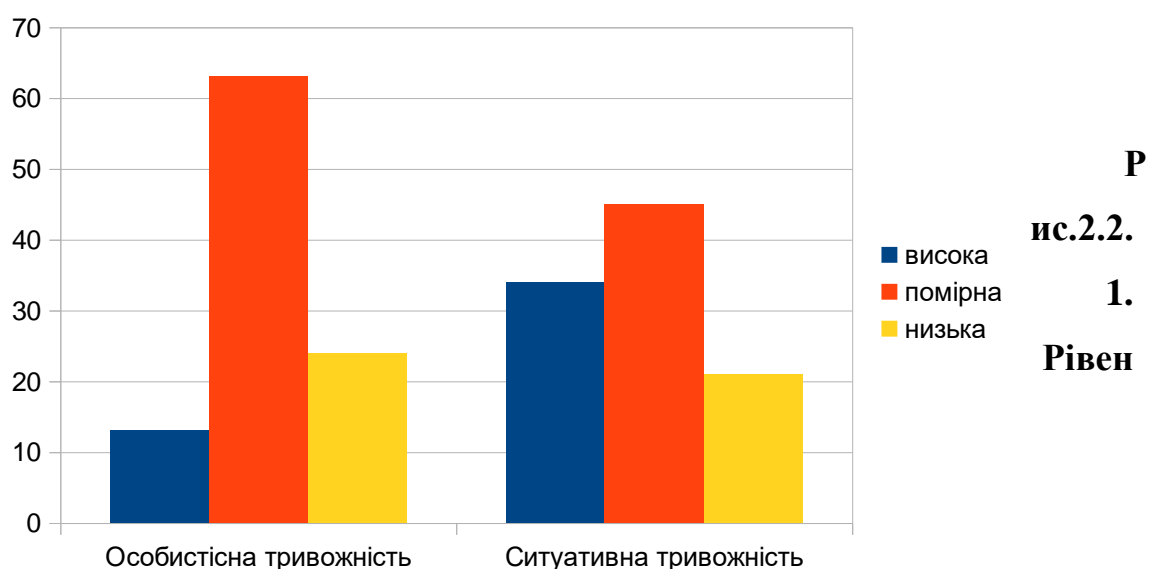
Гіпотезою нашого дослідження виступає припущення, що особистісні риси (рівень тривожності та суб'єктивний локус контролю) впливають на

формування соціальної ідентичності в ситуації невизначеності. Задля перевірки гіпотези, нами було проведено експериментальне дослідження, в якому взяли участь 37 студентів 3-4 курсів, з яких групу 1 склали 18 осіб, які є зовнішніми переселенцями і не проживали на момент дослідження на території України і 19 осіб (група 2), які є внутрішніми переселенцями, і не покидали територію України. Дослідження проводилося в січні-лютому 2024 року в режимі онлайн за допомогою Google-форм.

Нами були обрані наступні методи дослідження: “Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна, “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С. Ревенко), “Дослідження суб’єктивного локусу контролю Дж. Ротера”. Охарактеризуємо результати дослідження.

За результатами “Шкали оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності” Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна було визначено, що

в групі зовнішніх переселенців вище рівень ситуативної тривожності, ніж особистісної тривожності. Вважаємо, що це пояснюється занепокоєнням респондентів щодо неможливості впливати на ситуацію. На відміну від групи 1, у групі 2 вищий рівень саме особистісної тривожності. Вважаємо це пов’язаним із ситуацією невизначеності, що зараз панує в країні і невпевненістю респондентів щодо майбутнього (див.рис.2.2.1 та 2.2.2)



Рівень суб'єктивної тривожності в групі 1 (зовнішні переселенці)

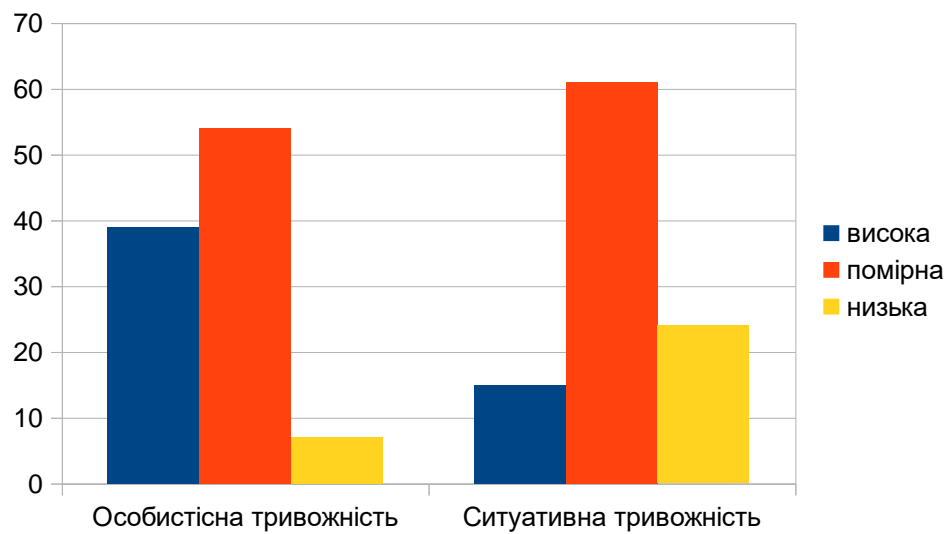


Рис. 2.2.2. Рівень суб'єктивної тривожності в групі 2 (внутрішні переселенці)

Рівень суб'єктивної тривожності в групі 2 (внутрішні переселенці)

За результатами методики “Локус контролю” Дж.Роттера було визначено інтегральний локус контролю респондентів в обох групах. Виходячи із результатів дослідження зазначимо, що в обох групах показники приблизно однакові, із незначним домінуванням інтернального локусу контролю, тобто респонденти покладаються більше на себе та свої можливості, навички та вміння, але також й приймають допомогу ззовні (див.рис.2.2.3).

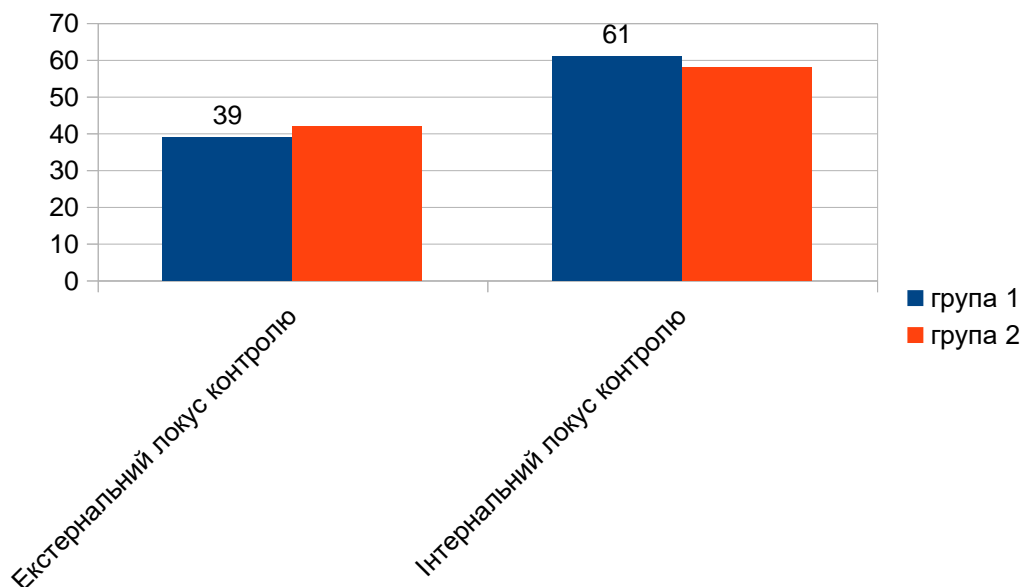


Рис. 2.2.3. Рівень суб'єктивної тривожності в групі 2 (внутрішні переселенці)

2.3. Показники інтегрального локусу контролю в обох групах (у відсотках)

Результати за методикою “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С. Ревенко) показали, що у зовнішніх і у внутрішніх респондентів-переселенців компоненти, що формують соціальну ідентичність майже однакові, окрім компонентів “суспільство” та “оточуючі”, які визначають прийняття себе в суспільстві. За отриманими результатами зовнішні переселенці демонструють нижчий рівень, ніж зовнішні переселенці. Ми вважаємо, що це може пояснюватися новою культурою країн проживання та іншою ментальністю, до якої треба звикнути та прийняти її (див.рис. 2.2.4)

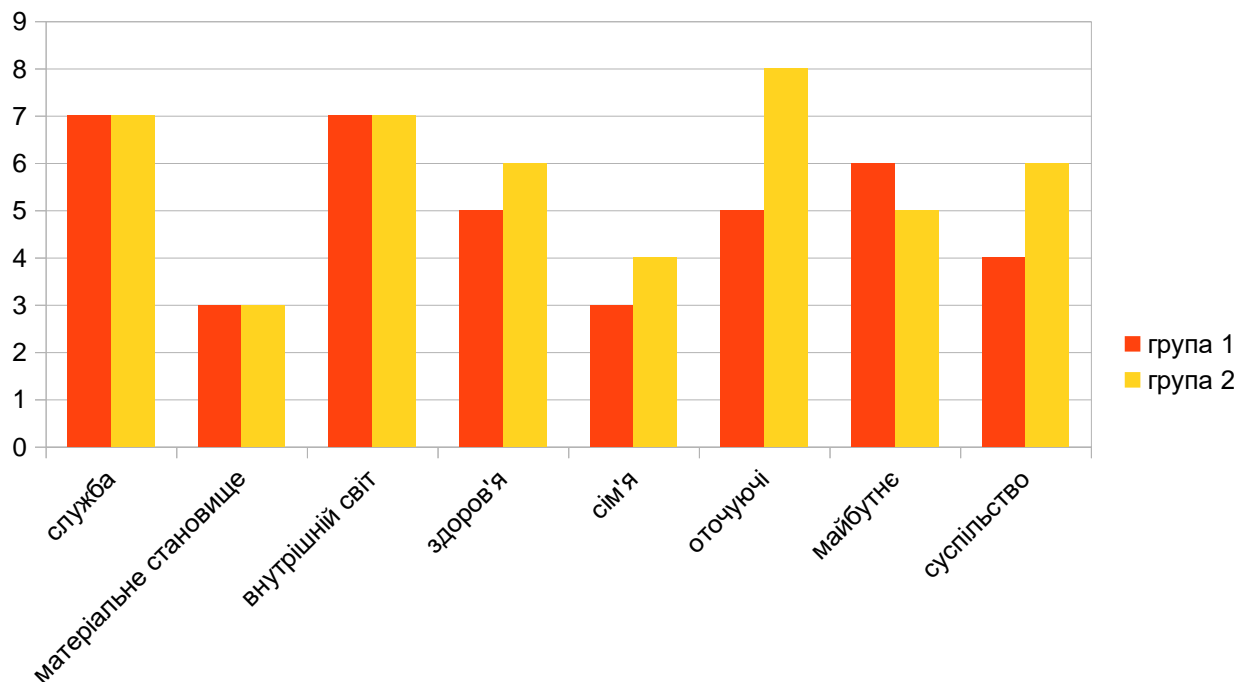


Рис.2.2.4. Особливості формування соціальної ідентичності

Таким чином, проаналізувавши результати дослідження можемо зробити висновок, що ані рівень тривожності, ані локус контролю не є

чинниками, що зумовлюють різницю у формуванні соціальної ідентичності респондентів студентського віку за умов внутрішнього чи зовнішнього переміщення, тобто в ситуації невизначеності. Гіпотезу дослідження спростовано.

Висновки до розділу 2

З метою вирішення завдань дослідження нами були обрані наступні методики: “Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна, “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С.Ревенко), “Локус контролю” Дж.Роттера. Задля перевірки гіпотези, нами було проведено експериментальне дослідження, в якому взяли участь 37 студентів 3-4 курсів, з яких групу 1 склали 18 осіб, які є зовнішніми переселенцями і не проживали на момент дослідження на території України і 19 осіб (група 2), які є внутрішніми переселенцям, і не покидали територію України. Дослідження проводилося в січні-лютому 2024 року в режимі онлайн за допомогою Google-форм.

Проаналізувавши результати дослідження можемо зробити висновок, що ані рівень тривожності, ані локус контролю не є чинниками, що зумовлюють різницю у формуванні соціальної ідентичності респондентів

студентського віку за умов внутрішнього чи зовнішнього переміщення, тобто в ситуації невизначеності. Гіпотезу дослідження спростовано.

ВИСНОВКИ

Соціальна ідентичність — частина особистості, яка визначається приналежністю до групи. Теорія соціальної ідентичності описує умови, за яких соціальна ідентичність стає важливішою за ідентичність людини як особистості. Теорія також визначає способи, якими соціальна ідентичність може впливати на міжгрупову поведінку. Концепція соціальної ідентичності була створена як засіб розгляду того, як людина уявляє себе на основі соціальних груп, до яких вона належить.

Теорія соціальної ідентичності вказує на три психічні процеси, через які проходять індивіди, щоб сформувати соціальну ідентичність:

Соціальна категоризація, — це процес, за допомогою якого ми групуємо людей у соціальні групи, щоб зрозуміти наш соціальний світ. Цей процес дозволяє нам визначати людей, у тому числі нас самих, на основі груп, до яких ми належимо. Соціальна категоризація зазвичай призводить до

акценту на подібності між людьми в одній групі та відмінності між людьми в окремих групах.

Соціальна ідентифікація, — це процес ідентифікації як члена групи. Соціальна ідентифікація з групою змушує людей поводитися так, як вони вважають, що члени цієї групи повинні поводитися. Завдяки цьому процесу люди стають емоційно інвестованими у свою групову приналежність.

Соціальне порівняння, — це процес, за допомогою якого люди порівнюють свою групу з іншими групами з точки зору престижу та соціального становища. Щоб зберегти самооцінку, людина повинна сприймати свою групу як таку, що має вищий соціальний статус, ніж інша група.

Підтримання позитивної соціальної ідентичності - люди вмотивовані відчувати себе позитивно та підтримувати самооцінку. Емоційна інвестиція людей у членство в групі призводить до того, що їхня самооцінка пов'язана з соціальним статусом членів групи. Тому позитивна оцінка своєї групи в порівнянні з відповідними зовнішніми групами призводить до позитивної соціальної ідентичності. Однак, якщо позитивна оцінка своєї групи неможлива, люди схильні використовувати одну з трьох стратегій: індивідуальна мобільність, соціальна творчість, соціальне змагання.

Груповий фаворитизм є центральним аспектом людської поведінки. Люди часто допомагають членам своєї групи більше, ніж членам інших груп. Групове упередження є центральним аспектом людської поведінки. Внутрішньогруповий фаворитизм виникає на основі явних угруповань у реальному світі, таких як етнічна приналежність, релігійність та політична приналежність. Групове упередження є поширеним явищем, але реалізація цього упередження є динамічною та гнучкою.

Внутрішньогруповий фаворитизм — це модель надання переваги членам своєї групи над членами іншої групи. Це може виражатися в оцінці інших, у розподілі ресурсів і багатьма іншими способами. Двома відомими теоретичними підходами до явища внутрішньогрупового фаворитизму є

реалістична теорія конфлікту та теорія соціальної ідентичності. Реалістична теорія конфлікту припускає, що міжгрупова конкуренція, а іноді й міжгруповий конфлікт, виникає, коли дві групи мають протилежні претензії на обмежені ресурси. Навпаки, теорія соціальної ідентичності висуває психологічне спонукання до позитивно відмінних соціальних ідентичностей як загальну першопричину прихильної поведінки в групі.

Нетерпимість до невизначеності розглядають як диспозиційну характеристику, яка є результатом набору негативних переконань щодо невизначеності та її наслідків. Нетерпимість до невизначеності передбачає схильність негативно реагувати на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях на невизначені ситуації та події.

Невизначеність є нормальною частиною життя – ми ніколи не можемо бути впевнені у тому, що станеться далі. Багато людей добре відчують невизначеність і мають високі оцінки за параметрами «відкритості досвіду». Інші люди вважають невизначеність неприязною, стресовою або занепокоючою, і вони не так добре функціонують у невизначених ситуаціях. Вони можуть мати негативні переконання щодо невизначеності та можуть намагатися уникнути її або використовувати стратегії, щоб спробувати її контролювати чи усунути. Психологи називають ці реакції «нетерпимістю до невизначеності».

Метою емпіричної частини дослідження виступає завдання дослідити особливості формування соціальної ідентичності за умов вимушеного переміщення в студентському віці.

З метою перевірки гіпотези дослідження - особистісні риси (рівень тривожності та суб'єктивний локус контролю) впливають на формування соціальної ідентичності в ситуації невизначеності - нами були обрані наступні методики: “Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна, “Особистісна і соціальна ідентичність” В. Урбанович (українська адаптація С. Ревенко), “Дослідження суб'єктивного локусу контролю” Дж.Роттера.

В експериментальному дослідженні взяли участь 37 студентів 3-4 курсів, з яких групу 1 склали 18 осіб, які є зовнішніми переселенцями і не проживали на момент дослідження на території України і 19 осіб (група 2), які є внутрішніми переселенцями, і не покидали територію України.

За результатами було визначено, що в групі зовнішніх переселенців вище рівень ситуативної тривожності, ніж особистісної тривожності. Вважаємо, що це пояснюється занепокоєнням респондентів щодо неможливості впливати на ситуацію. На відміну від групи 1, у групі 2 вищий рівень саме особистісної тривожності. Вважаємо це пов'язаним із ситуацією невизначеності, що зараз панує в країні і невпевненістю респондентів щодо майбутнього. Виходячи із результатів дослідження зазначимо, що в обох групах показники інтегрального локусу контролю приблизно однакові, із незначним домінуванням інтернального локусу контролю, тобто респонденти покладаються більше на себе та свої можливості, навички та вміння, але також й приймають допомогу ззовні. У зовнішніх і у внутрішніх респондентів-переселенців компоненти, що формують соціальну ідентичність майже однакові, окрім компонентів “суспільство” та “оточуючи”, які визначають прийняття себе в суспільстві. За отриманими результатами зовнішні переселенці демонструють нижчий рівень, ніж зовнішні переселенці. Ми вважаємо, що це може пояснюватися новою культурою країн проживання та іншою ментальністю, до якої треба звикнути та прийняти її.

Таким чином, проаналізувавши результати дослідження можемо зробити висновок, що ані рівень тривожності, ані локус контролю не є чинниками, що зумовлюють різницю у формуванні соціальної ідентичності респондентів студентського віку за умов внутрішнього чи зовнішнього переміщення, тобто в ситуації невизначеності. Гіпотезу дослідження спростовано.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв, Н. А., Кокун, О. М., Пішко, І. О., Лозінська, Н. С., Остапчук, В. В., & Ткаченко, В. В. (2016). Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ.
2. Афанасьєва Т.О. Особливості дослідження професійного розвитку майбутнього психолога. Теорія і практика сучасної психології. 2012. Вип. 5. С. 60–62.
3. Vasilevskiy, Oleksandr & Kucheruk, Volodymyr & Володарський, Є. (2013). Основи теорії невизначеності вимірювань. Херсон Олді-плюс.
4. Вікторова Л. В. Основи соціалізації особистості [текст]: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Вікторова, Н. Т. Тве-Серія «Психологічні науки» 1(2), 2023 резовська, М. В. Михайліченко, Г. М. Ржевський. К.: «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 475 с
5. Глушко О.І., Радченко М.В. Психологічні особливості соціальної ідентичності студентської молоді, толерантної до невизначеності. Український психолого-педагогічний науковий збірник. № 18, 2019 р
6. Глушко О.І. Цінності самовираження осіб з клієнтським психотерапевтичним досвідом. Форум психіатрії та психотерапії. Львів, – Т. 11. – 2018 р. – С. 109–118.
7. Грицак Я. Цінності українців: pro et contra реформ в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://zbruc.eu/node/37721>.
8. Гусєв, А. І. (2007b). Проблематика толерантності до невизначеності в аспекті розвитку ідентичності особистості. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, т. 9. ч. 2, 93–99.

9. Kukharuk, Olha. (2021). Теорія соціальної ідентичності та прогнозування соціальної поведінки: Основні підходи. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 16-23. 10.33120/sssppj.vi48(51).235.
10. Колісник О. В. До проблеми визначення соціокультурних контекстів понять "ідентичності" та "самоідентифікації" // Соціологічний аналіз сучасних соціокультурних процесів. Колективна монографія /за ред. В. В. Танчера. Київ. 2017. С. 118-132.
11. Котенко Я. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль). Київ. 2016. 44 с
12. Kostiv, Volodymyr. (2017). Суспільний, педагогічний і синергетичний закони соціального розвитку особистості у процесі формування її громадянської культури. *Освітній простір України*. 11. 10.15330/esu.11.137-143.
13. Кузікова С.Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія «Психологічні науки» – Випуск 3. – Том 1. – 2018 р. – С. 67–72.*
14. Курова А.В. НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ. *ГАБІТУС Випуск 32. 2021 DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208>. 2021.32.35*
15. Литвинчук О. Соціальна та особистісна ідентичність: соціально-філософський аналіз // *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філософія". 2011. Вип. 8. С. 195-202.*
16. Музиченко Л. В. Чинники формування ідентичності в юності. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Київ. Т. 22. Ч. II. С. 296-299*
17. Нагорний Б., Яковенко М., Яковенко А. *Студентство і сучасність. Київ : Арістей, 2005. 160 с.*

18. Одінцова В.М. Професійна ідентичність як психологічна проблема . Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія Психологічні науки – Випуск 1, Том 1, 2014, С. 73–77.
19. Parfanovych, Ivanna & Kyrychenko, Valentyna & Петрочко, Жанна & Necherda, Valeriia & Koropetska, Olesia & Lavrentieva, Iryna. (2022). Peculiarities of Assertiveness Development and Ways of Socialization of Personality in Adolescence. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience. 13. 163-181. 10.18662/brain/13.4/381.
20. Потапчук Т. В. Соціально-психологічні особливості формування ідентичності в студентському віці. Наукові записки Національного державного університету ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки". 2013. № 2. С. 64-67.
21. Прокоф'єва О.О., Мартинюк А.Г. Формування субсфери Я-соціальне у юнацькому віці засобами гештальт-терапії. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2015. Вип. 27. С. 460-470.
22. Плугатар О. Молодь як соціальна група: визначення, соціально-демографічні характеристики і перспективні напрямки дослідження. Сучасні проблеми науки та освіти. 2015. № 2. С. 11–17.
23. Ревенко, Світлана. (2020). Адаптація та психометричний аналіз методики «Особистісної і соціальної ідентичності» В. Урбанович. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 186-199. 10.33216/2219-2654-2020-51-1-186-199.
24. Ревенко С. П. Сучасні підходи до вивчення ідентичності особистості юнацького віку // Наука і освіта. 2013. № 7. С. 196-199
25. Самарська, Лада & Сас, Наталія. (2020). ФОРМУВАННЯ НОВИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В ОСОБИСТОСТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТА/ ШКОЛЯРА ЗА ОБМІНОМ). Public management. 21. 278-290. 10.32689/2617-2224-2020-1(21)-278-290.

26. Самарська Л.О. "Студент по обміну" : визначення соціального та особистісного аспектів. Актуальні соціально-філософські проблеми сучасності : матеріали X Всеукр. студентської наукової конференції, м. Умань, 16 листопада 2017 р. Умань, УНПУ, 2017. С. 41-43.
27. Сас Н.М. Колективне Несвідоме і національна ідентичність українців. Формування національної ідентичності молоді: синергія теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 3-5 квітня 2019 р. Полтава : ПНПУ, 2019. С. 135-137.
28. Томаржевська, І. В. (2019). Феномен «толерантність до невизначеності» і його психологічний аналіз. *Психологічний журнал*, (1). вилучено із <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/152564>
29. Sosniuk, Oleh & Ostapenko, Iryna & Kirova, Kristina. (2023). THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND HARDINESS OF UKRAINIAN STUDENT YOUTH IN WARTIME. *Ukrainian Psychological Journal*. 113-130. 10.17721/upj.2023.2(20).8.
30. Хилько, С. О. (2017). Психологічні кореляти формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*, 38, 421–437.
31. Хлонь, О. (2023). Механізми адаптації та соціалізації в процесі формування правосвідомості особистості молодій людині. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. 80-89. 10.31558/2786-8745.2023.1(2).11.
32. Bavořár, J. (2019). The Intolerance of Uncertainty Scale – psychometric characteristics of the Slovak version, associations with related constructs and applications in work psychology. Retrieved from doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-9488-2019-1
33. Bottesi, G., Noventa, S., Freeston, M. H., & Ghisi, M. (2019). Seeking certainty about Intolerance of Uncertainty: Addressing old and new issues through the Intolerance of Uncertainty Scale-Revised. *PLOS ONE*, 14(2).
34. Islam, Gazi. (2014). *Social Identity Theory*.

35. Ellemers, Naomi. "Social Identity Theory." *Encyclopedia Britannica*, 2017
36. Hebert, E. A., & Dugas, M. J. (2019). Behavioral experiments for intolerance of uncertainty: challenging the unknown in the treatment of generalized anxiety disorder. *Cognitive and Behavioral Practice*, 26(2), 421-436
37. Milne, S., Lomax, C., & Freeston, M. H. (2019). A review of the relationship between intolerance of uncertainty and threat appraisal in anxiety. *the Cognitive Behaviour Therapist*, 12
38. Sluta, Irena & PereLygina, Lina & Skorynina-Pohrebna, Olga & Balabanova, Liubov & Kukoba, Nataliia. (2023). The role of psychological factors in improving health, activity and longevity. *Revista Amazonia Investiga*. 12. 165-174. 10.34069/AI/2023.64.04.16.
39. Sosniuk, Oleh & Ostapenko, Iryna & Kirova, Kristina. (2023). THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND HARDINESS OF UKRAINIAN STUDENT YOUTH IN WARTIME. *Ukrainian Psychological Journal*. 113-130. 10.17721/upj.2023.2(20).8.